

Mariusz Andrzejewski

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Zmiany regulacyjne w systemie rewizji finansowej jako pochodne kryzysów gospodarczych

1. Wprowadzenie

W czasach rozwoju globalnego rynku kapitałowego dynamicznie zmienia się także system rachunkowości przedsiębiorstw, w którym ważną funkcję pełni rewizja sprawozdań finansowych. W literaturze przedmiotu rewizja sprawozdań finansowych często określana jest także jako: rewizja finansowa, badanie sprawozdań finansowych, auditing, audyt sprawozdań finansowych lub po prostu audyt¹. Pojęcia te nie są tożsame, najczęściej jednak używane są w kontekście czynności rewizji finansowej, które mogą być wykonywane przez osoby posiadające zawodowy tytuł biegłego rewidenta, zgodnie z postanowieniami Ustawy z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach, jednostkach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym². Audyt³ jest pojęciem, w ramach którego najczęściej wyróżnia się audyt wewnętrzny i zewnętrzny. Należy podkreślić, że zarówno audyt wewnętrzny, jak i zewnętrzny dotyczą przede wszystkim kwestii finansowych w danej jednostce gospodarczej.

¹ Zob. L. Teck-Heang, A.M. Ali, *The Evolution of Auditing: An Analysis of the Historical Development*, „Journal of Modern Accounting and Auditing” 2008, vol. 4, nr 12.

² Dz.U. z 2009 r., nr 77, poz. 649.

³ Według H.S. Mohameda angielskie słowo *auditor* pochodzi od słowa łacińskiego *audire*, co oznacza „słuchać”: H.S. Mohamed, *How about Performance Audits for Public Companies* [w:] *International Accounting. Standards, Regulations, and Financial Reporting*, red. G.N. Gregoriou, M. Gaber, Elsevier, Oxford 2006, s. 512. Zob. także: G.W. Cosserat, *Modern Auditing*, Wiley, 2000, s. 4.

Celem tego opracowania jest próba wykazania kierunków zmian regulacyjnych w zakresie rewizji finansowej, z uwzględnieniem tego, że zmiany te są najczęściej pochodną kryzysów gospodarczych. Z największych kryzysów gospodarczych, do których zaliczyć można: wielki kryzys lat 1929–1933, kryzys z lat 2000–2001, którego początek kojarzy się z upadkiem firmy Enron w USA, a także obecny kryzys, który rozpoczął się w 2008 r. upadkiem banku Lehman Brothers, rynek kapitałowy wychodził wzmocniony o nowe doświadczenia. Do obszarów, w których następowały zmiany w rozwiązaniach regulacyjnych, zaliczyć należy m.in. kwestie roli i znaczenia audytorów w podnoszeniu wiarygodności informacji ekonomicznej, jaką zawierają sprawozdania finansowe spółek, w tym przede wszystkim spółek giełdowych. W Polsce po okresie transformacji ustrojowej również zauważyć można wpływ rozwiązań światowych na kierunki zmian regulacyjnych w systemie rewizji finansowej.

2. Rozwój zawodu biegłego rewidenta na tle wybranych kryzysów gospodarczych

Wielu autorów podkreśla fakt, że na rozwój rewizji sprawozdań finansowych miała wpływ rewolucja przemysłowa⁴. Zmiany i rozwój technologiczny, jaki miał miejsce w XIX w., wpływał także na rozwój samej rachunkowości. W połowie tego stulecia z zawodu księgowego wydzieliła się grupa fachowców, których zadaniem było wyszukiwanie błędów w sprawozdaniach finansowych spółek sporządzanych przez księgowych. Kolebką zawodu biegłych rewidentów jest Wielka Brytania. Początkowo w poszczególnych miastach Anglii i Szkocji działało zaledwie kilkadziesiąt dyplomowanych biegłych księgowych, jednak po 1844 r. liczba ta zaczęła wzrastać⁵. Działo się tak głównie za sprawą uchwalonej wtedy ustawy o spółkach kapitałowych, która wprowadziła obowiązkowe badanie bilansu⁶. W 1862 r. „wydano w Wielkiej Brytanii ustawę o spółkach akcyjnych (*British Companies Act*). Ustawa ta dotyczyła przede wszystkim systemu księgowości jednostek gospodarczych, ale wskazano w niej także potrzebę niezależnego przeglądu księgowości, i to zarówno przez małe, jak i duże podmioty⁷. W wyniku rozwoju zawodu biegłego rewidenta w Wielkiej Brytanii powstawać

⁴ W. Gabrusewicz, *Audyt sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2009, s. 27–29.

⁵ Zob. G.W. Cosserat, *op. cit.*, Tabela 1.1, s. 5.

⁶ E.A. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 67; por. A. Hołda, J. Pocięcha, *Rewizja finansowa*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2005, s. 15; J. Pfaff, *Wpływ rewizji finansowej na wiarygodność sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo AE w Katowicach, Katowice 2007, s. 27.

⁷ W. Gabrusewicz, *op. cit.*, s. 29.

zaczęły organizacje zrzeszające fachowców z dziedziny rachunkowości i rewizji finansowej. W 1854 r. powstało w Edynburgu Stowarzyszenie Księgowych, a w 1880 r. – Instytut Biegłych Księgowych Anglii i Szkocji.

Dyplomowani biegli księgowi z Wielkiej Brytanii, których należy uznać za pierwszych biegłych rewidentów, mieli bardzo duży wpływ na rozwój rewizji sprawozdań finansowych w Stanach Zjednoczonych pod koniec XIX w. Dzięki masowemu napływowi biegłych księgowych z Wielkiej Brytanii do USA, a także dzięki rozwojowi przemysłu w tym kraju również i tam zrodziło się zapotrzebowanie na usługi rewizji sprawozdań finansowych dokonywanych przez niezależnych fachowców⁸. W 1887 r. w Stanach Zjednoczonych utworzono Amerykańskie Stowarzyszenie Biegłych Rewidentów (American Association of Public Accountants – AAPA), które miało charakter ogólnokrajowy. Z czasem zaczęły się tworzyć tego typu organizacje stanowe, z których jedną z pierwszych było stowarzyszenie księgowych w stanie Nowy York. AAPA miało uprawnienia do nadawania tytułu dyplomowanego biegłego rewidenta osobom, które otrzymały dyplom od rady zarządzającej uniwersytetu stanowego. Obecnie w Stanach Zjednoczonych biegłych rewidentów skupia Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA).

Podobnie jak na wiele innych dziedzin życia gospodarczego, również w przypadku rewizji finansowej ogromny wpływ na jej rozwój miał wielki kryzys światowy z lat 1929–1933. Będące skutkiem tamtych wydarzeń ustawy regulujące rynek pierwotny i rynek wtórny w USA wprowadziły obowiązek badania sprawozdań finansowych przez spółki giełdowe.

Wraz z rozwojem rewizji sprawozdań finansowych następowały zmiany w zakresie jej celów, które w literaturze przedmiotu dzieli się na główne i poboczne. A. Hołda stwierdza, że „początkowo do ok. 1880 r. jedynym celem badań dokonywanych przez osoby niezwiązane z przedsiębiorstwem było ujawnianie oszustw i wykrywanie powstałych błędów. Pod koniec XIX w. można już wyróżnić drugi cel tych badań, tj. weryfikację dokładności, zwłaszcza merytorycznej, zapisów księgowych. (...) Dopiero w latach dwudziestych XX wieku można mówić o trzecim celu przeprowadzanych badań, czyli potwierdzeniu przez niezależną i fachową osobę wiarygodności sprawozdań finansowych jako całości.

Do połowy XX w. obserwuje się w wielu krajach stopniową ewolucję głównego celu badań, którym zamiast ujawniania błędów i oszustw staje się wyrażanie opinii przez audytora o tym, czy badane sprawozdanie finansowe przedstawia poprawny obraz sytuacji finansowej jednostki oraz właściwie ujmuje

⁸ B. Micherda, *Badanie sprawozdania finansowego w perspektywie historycznej*, Zeszyty Naukowe AE w Krakowie, nr 674, Kraków 2005, s. 5–13.

wynik działalności gospodarczej”⁹. A. Hołda i J. Pfaff podkreślają, że zmiana ta była spowodowana przede wszystkim potrzebami inwestorów, a więc potrzebami wynikającymi z rozwoju rynku kapitałowego. Rozważania te kończą się na początku obecnego stulecia i nie uwzględniają skutków kryzysu finansowego lat 2000–2002. Zdarzenia te miały wpływ także na zmianę w ujęciu celów rewizji sprawozdań finansowych. Pisze o tym B. Micherda, który stwierdza, że „proces badania sprawozdania finansowego, zwłaszcza stawiane przed tym badaniem cele, zlecniodawcy, a zarazem adresaci opinii, odpowiedzialność biegłych rewidentów, a także organizacja i warunki finansowe badania ulegają istotnym przeobrażeniom. Istotnym wątkiem dyskusji nad pragmatyką badania sprawozdania finansowego jest zwłaszcza problem określenia możliwości kontynuowania przez podmioty działalności gospodarczej (...)”.

Wprawdzie metodyka badania sprawozdania finansowego kładzie nacisk na wydanie opinii o rzetelności tego sprawozdania, a tym samym o stanie rachunkowości i związanej z nią kontroli wewnętrznej, to ocenie podlegają też wyniki oraz sytuacja majątkowa i finansowa jednostki gospodarczej. Zasada kontynuacji działalności, obok zasady memoriału, należy do podstawowych założeń koncepcyjnych Międzynarodowych Standardów Rachunkowości”¹⁰.

Po II wojnie światowej najszybszy rozwój rewizji sprawozdań finansowych nastąpił przede wszystkim w gospodarkach o anglosaskim modelu rachunkowości. W krajach o kontynentalnym modelu rachunkowości, których przedstawicielem są m.in. Niemcy, decydujący wpływ na wzmocnienie roli badania sprawozdań finansowych w systemie rachunkowości miała dyrektywa VIII z 1984 r. o badaniu sprawozdań finansowych i zawodzie biegłego rewidenta. Dzięki tej dyrektywie nastąpił rozwój rewizji sprawozdań finansowych we wszystkich państwach Unii Europejskiej. Mimo iż dyrektywa ta wprowadzała konieczność badania sprawozdań finansowych spółek notowanych na giełdach, nie ustrzegło to również krajów UE przed kryzysem finansowym lat 2000–2001.

Należy podkreślić, że wśród przyczyn kryzysu gospodarczego, który rozpoczął się w latach 2000–2001 w USA, wymienia się pracę biegłych rewidentów¹¹, którzy nie tylko nie dopełnili swoich obowiązków wynikających ze standardów rewizji sprawozdań finansowych, ale także często sami brali czynny udział w fałszowaniu lub niszczeniu dokumentacji księgowych. Najgorszą jednak kwestią dla środowiska biegłych rewidentów w tamtym czasie był fakt, że obowiązujące

⁹ A. Hołda, J. Pocięcha, *op. cit.*, s. 15–16.

¹⁰ B. Micherda, *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2006, s. 177–178.

¹¹ Relacje pomiędzy audytorami a badanymi jednostkami w latach 90. opisuje S. Sunder w 8. rozdziale książki pt. *Theory of Accounting and Control*, South-Western Publishing, Ohio 1997, s. 113–131.

wtedy procedury składające się na system rewizji finansowej były niedoskonałe. System ten nie był w stanie ostrzec otoczenia biznesowego przed bankructwami badanych podmiotów, które zaszły w niedalekiej przyszłości. Sytuacja taka wystąpiła w przypadku spółki Enron¹², której audytor – firma zaliczana do tzw. wielkiej piątki¹³, nie odniósł się w swoich opiniach do zasady kontynuacji działania.

Bańki spekulacyjne na giełdach na globalnym rynku kapitałowym powtarzały się coraz częściej od początku lat 90. XX w. Po wydarzeniach określanych mianem kryzysu finansowego lat 2000–2001 Komisja Papierów Wartościowych w USA (Securities and Exchange Commission – SEC) postanowiła zbadać tego typu sprawy w okresie 1997–2002, a wynikiem tych badań była ustawa określana potocznie mianem Raportu SOX (Report Pursuant to Section 704 of the Sarbanes-Oxley Act of 2002). Nazwa tego raportu pochodzi od inicjałów jego twórców, którymi są Paul Sarbanes i Michael Oxley.

Przyczyny kryzysu finansowego lat 2000–2001 są rozpatrywane w odniesieniu do analizy zjawisk, które doprowadziły do największej upadłości w tamtym okresie – spółki WorldCom. Zwrócił na nie uwagę syndyk firmy WorldCom, Richard Thornburgh, który stwierdził, „że dopilnowania prawidłowości działania zaniedbali następujący strażnicy:

- rada nadzorcza – nie dopełniła obowiązku ogólnego nadzoru, a także komisja audytu oraz komisja wynagrodzeń, które dopuściły się wielu błędów,
- wydział audytu wewnętrznego,
- audytorzy zewnętrzni,
- analityk rynku akcji pracujący w banku inwestycyjnym¹⁴.

Okazuje się, że w latach 90. w rachunkowości spółek giełdowych coraz częściej dochodziło do zjawisk, które początkowo określano jako „upiększanie sprawozdań finansowych”, czyli do procederu nazywanego „windows dressing”¹⁵. Wraz z nasileniem się tego typu zjawisk i po kryzysie lat 2000–2001 zaczęto coraz częściej mówić i pisać o zjawisku „rachunkowości kreatywnej”¹⁶. Na pod-

¹² Zob. m.in.: G.J. Benston, *Fair-value Accounting: A Cautionary Tale from Enron*, „Journal of Accounting and Public Policy” 2006, nr 25, s. 465–484.

¹³ Mianem „wielkiej piątki” określano wówczas następujące firmy audytorskie: PriceWaterhouseCoopers, Deloitte & Touche, KPMG, Ernst & Young oraz Arthur Andersen. Zob. J. Barton, *Who Cares about Auditor Reputation*, „Contemporary Accounting Research” 2005, vol. 22, nr 3.

¹⁴ C.W. Jackson, *Bajki w świecie biznesu. Mroczna prawda o fałszowaniu sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 10.

¹⁵ Zob. T.T. Nadurata, *Creative Touches in Financial Accounting*, „Notes on Business Education” 1999, vol. 2, nr 2.

¹⁶ M. Kutera, A. Hołda, S.T. Surdykowska, *Oszustwa księgowo. Teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2006; a także P. Gut, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006.

stawie wniosków postawionych w Raporcie SOX, a później postanowień Ustawy SOX powołano do działania w ramach rad nadzorczych komitety audytu i komitety ds. wynagrodzeń. Zauważono, że wcześniej w radach nadzorczych spółek giełdowych w USA często zasiadały osoby o niskich kompetencjach i wiedzy w zakresie funkcjonowania spółek prawa handlowego i rynku kapitałowego, w tym także w sprawach rachunkowości i audytu.

Główne wnioski dotyczące audytorów badających spółki giełdowe w USA do czasu uchwalenia Ustawy SOX były następujące: po pierwsze, audytorzy byli wybierani przez rady nadzorcze, a te były niekompetentne i zależne od zarządów spółek; po drugie, audytorzy zewnętrzni, którymi dla spółek giełdowych były najczęściej duże firmy audytorskie z tzw. wielkiej piątki, mogli wykonywać na rzecz badanej jednostki także inne świadczenia, co znacząco ograniczało ich niezależność¹⁷.

Rozwiązania przyjęte w Raporcie SOX doprowadziły do ukrócenia tego typu praktyk¹⁸. Powołano Radę Nadzoru nad Rachunkowością Spółek Giełdowych (Public Company Accounting Oversight Board – PCAOB). Ustawa SOX wprowadziła wymóg rejestracji w PCAOB firm audytorskich, które badają spółki giełdowe, i wymaga od tej Rady egzekwowania od firm audytorskich przestrzegania opracowanych i wprowadzonych jako obowiązujące stosownych standardów audytu, zasad sprawozdawczości finansowej, jak również przestrzegania zasad etyki i kontroli jakości. Ponadto Ustawa SOX zabroniła łączenia wykonywania audytu zewnętrznego na rzecz danej spółki z takimi usługami, jak:

- „usługi w zakresie informacji finansowej,
- usługi w zakresie prowadzenia ewidencji księgowej,
- usługi w zakresie wyceny,
- usługi w zakresie doradztwa inwestycyjnego”¹⁹.

Rozwiązania zawarte w Raporcie SOX, uchwalone w 2002 r., w dużym stopniu zostały uwzględnione w Dyrektywie 43/WE/2006 z dnia 17.06.2006 w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, która określa zakres najnowszych rozwiązań dla systemu współczesnej rewizji finansowej, także w Polsce.

¹⁷ Pod koniec lat 90. wynagrodzenie za inne usługi stanowiło ok. 70% zysków firm audytorskich. Zob. D.A. Moore, P.E. Tetlock, L. Tanlu, *Conflicts of Interest and the Case of Auditor Independence: Moral Seduction and the Strategic Issue Cycling*, „Academy of Management Review” 2006, vol. 31, nr 1. Ponadto średnia cena takiej usługi była wyższa niż cena za badanie sprawozdania. Zob. P.K. Chaney, K.L. Philipich, *Shredded Reputation: The Cost of Audit Failure*, „Journal of Accounting Research” 2002, vol. 40, nr 4.

¹⁸ Zob. *Audit Fees and Non-audit Fees. A Seven Year Trend*, Audit Analytics, Sutton 2010, s. 7.

¹⁹ C.W. Jackson, *op. cit.*, s. 197.

Należy podkreślić, że największy wpływ na rozwój rewizji finansowej wydają się mieć potrzeby rynku kapitałowego w zakresie dostępu do wiarygodnej informacji ekonomicznej. Informacje te w przypadku spółek giełdowych są prezentowane w sprawozdaniach finansowych, które obligatoryjnie są badane przez biegłych rewidentów praktycznie w każdym państwie.

3. Wpływ Ustawy SOX i dyrektywy 2006/43/WE na zmiany regulacyjne w systemie rewizji finansowej w Polsce

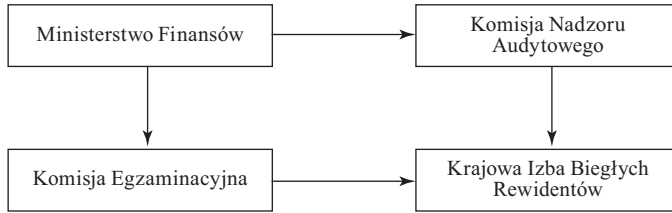
Proces standaryzacji i harmonizacji zasad rewizji finansowej w świecie ma duży wpływ na kształtowanie się systemu rewizji sprawozdań finansowych w Polsce w ostatnich latach. Dowodem tego są zarówno zmiany w ustawie o rachunkowości, jak i wiele nowych rozwiązań zawartych w uchwalonej 7 maja 2009 r. ustawie o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (zwanej dalej ustawą o biegłych rewidentach). Zmiany te spowodowały, że można mówić o zupełnie nowym kształcie systemu rewizji finansowej w Polsce, przede wszystkim w płaszczyźnie instytucjonalnej. W związku z tym, że wszyscy biegli rewidentenci mają obowiązek przynależności do Krajowej Izby Biegłych Rewidentów, jest ona główną i najważniejszą instytucją systemu rewizji finansowej w Polsce. Oprócz tej instytucji wpływ na system rewizji finansowej ma także Ministerstwo Finansów i Krajowa Komisja Nadzoru (KKN). Schemat pokazujący wzajemne relacje i zależności tych trzech instytucji przedstawia rys. 1. Umieszczono na nim także Komisję Egzaminacyjną, która jest powoływana przez Ministra Finansów i ma decydujące znaczenie dla rozwoju KIBR pod względem zasobów ludzkich.

Powołanie do życia Komisji Nadzoru Audytowego (KNA) wypełnia wymóg ustanowienia w każdym z krajów UE, w tym także w Polsce, nadzoru publicznego nad środowiskiem biegłych rewidentów. „Komisja Nadzoru Audytowego sprawuje nadzór publiczny nad:

- 1) wykonywaniem zawodu biegłego rewidenta,
- 2) działalnością podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych,
- 3) działalnością Krajowej Izby Biegłych Rewidentów²⁰.

KNA ma być nadzorcą działań biegłych rewidentów, firm audytorskich, a także Krajowej Izby Biegłych Rewidentów, jako organizacji obejmującej wszystkie podmioty związane z systemem rewizji finansowej. Zakres zadań

²⁰ Art. 63 ust. 2 ustawy o biegłych rewidentach.

Rys. 1. Instytucje systemu rewizji finansowej w Polsce

Źródło: opracowanie własne.

KNA może jednak wskazywać na to, że nie tylko nadzór jest zadaniem KNA. Nadzór publiczny w polskim systemie rewizji finansowej ma możliwość ingerowania w poszczególne kontrole wykonywane w ramach prac Krajowej Komisji Nadzoru. Nie wynika to jednak w sposób bezpośredni z postanowień dyrektywy 2006/43/WE, której zapisy powinny być zaimplementowane w znowelizowanej ustawie o biegłych rewidentach.

Dyrektywa 2006/43/WE stwierdza, że „system nadzoru publicznego jest zarządzany przez osoby niewykonujące zawodu, posiadające wiedzę w dziedzinach istotnych dla badania ustawowego. Państwa Członkowskie mogą jednak dopuścić, by w zarządzaniu systemem nadzoru publicznego uczestniczyły – w mniejszości – osoby wykonujące zawód. Osoby uczestniczące w zarządzaniu systemem nadzoru publicznego są wybierane zgodnie z niezależną i przejrzystą procedurą wyboru”²¹. Sposób funkcjonowania zarówno KNA, jak i KKN w nowych uwarunkowaniach regulacyjnych będzie przedmiotem badań ankietowych, których wyniki zostaną omówione poniżej.

W Polsce zadania systemu zapewnienia jakości zostały ustawowo przekazane Krajowej Komisji Nadzoru. Składa się ona z 3 do 5 członków, spośród których wybierany jest jej przewodniczący. Jej zadania polegają na kontrolowaniu biegłych rewidentów i podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych. Krajowa Komisja Nadzoru została w naszym kraju zorganizowana zgodnie z zaleceniami dyrektywy 2006/43/WE. Kontrole są przeprowadzane przez osoby niezależne; sporządzane są z nich sprawozdania z ogólnymi wnioskami, które stanowią przedmiot publikacji. Zalecenia pokontrolne są przez poszczególne podmioty wprowadzane w życie bez zbędnej zwłoki. Należy stwierdzić, że polski system zapewnienia jakości jest bardzo dobrze zorganizowany i pozwala na wypełnianie zadań wynikających z postanowień dyrektywy 2006/43/WE.

²¹ Art. 32 ust. 3 Dyrektywy 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchwalającą dyrektywę Rady 84/253/EWG, www.kibr.org.pl.

Najważniejszą instytucją dla osób zajmujących się rewizją finansową w Polsce, zrzeszającą wszystkich biegłych rewidentów, jest Krajowa Izba Biegłych Rewidentów (KIBR). W Polsce liczy ona ok. 7,5 tysiąca członków. W całym kraju funkcjonuje 27 regionalnych oddziałów KIBR, które realizują podstawowe zadania wynikające zarówno z uchwał zjazdów regionalnych, jak i z zadań, które wynikają z uchwał Krajowego Zjazdu Biegłych Rewidentów oraz decyzji Krajowej Rady Biegłych Rewidentów.

Wpływ dyrektywy 2006/43/WE na system rewizji finansowej w Polsce został przeanalizowany w środowisku biegłych rewidentów. W tym celu przeprowadzono badania ankietowe, w których udział wzięło 274 biegłych rewidentów. Zebrano 274 egzemplarze ankiety. Została ona podzielona na dwie zasadnicze części. W części pierwszej postawiono pytania, które miały pozwolić na zebranie danych potrzebnych do sformułowania wniosków dotyczących stanu i perspektyw rozwoju rewizji finansowej w naszym kraju, w opinii biegłych rewidentów. Wybrane pytania z pierwszej części ankiety miały na celu zweryfikować stopień, w jakim międzynarodowe rozwiązania regulacyjne z zakresu rewizji finansowej przenikają do polskiego systemu, i dać odpowiedź na pytanie o to, czy biegli rewidentenci w Polsce są z tego zadowoleni. W części drugiej zapytano biegłych rewidentów o ich opinie na temat realizacji poszczególnych funkcji rewizji finansowej, co nie mieści się w realizacji celu niniejszego opracowania.

Ankiety były zbierane wśród biegłych rewidentów od marca do października 2010 r. Oprócz uczestników drugiej części Nadzwyczajnego Zjazdu Biegłych Rewidentów, który miał miejsce w marcu 2010 r. w Jachrance, ankiety zebrano również w firmach audytorskich i oddziałach regionalnych KIBR w ośrodkach: kieleckim, lubelskim, białostockim, śląskim, wielkopolskim, mazowieckim i małopolskim. Ponadto ankieta została rozesłana drogą elektroniczną do biegłych rewidentów z małopolskiego oddziału KIBR.

Uzyskana liczebność próby – 274 ankiety, pozwala na uogólnienie wyników na całą populację biegłych rewidentów, których w rejestrze KIBR obecnie zapisanych jest ok. 7,5 tys. W metryczce ankiety zapytano o liczbę badań wykonanych przez każdego z ankietowanych biegłych rewidentów w latach 2005–2008. Otrzymane wyniki przedstawia tabela 1. Liczbę wszystkich wykonanych w Polsce badań w poszczególnych latach uzyskano bezpośrednio z biura KIBR w Warszawie.

W pierwszej części ankiety zapytano biegłych rewidentów przede wszystkim o ocenę procesu implementacji dyrektywy 2006/43/WE w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem najważniejszych zmian, które ta dyrektywa wprowadza do systemów rewizji finansowej krajów Unii Europejskiej. Do najważniejszych kwestii natury regulacyjnej, których dotyczyły pytania w pierwszej części, można zaliczyć:

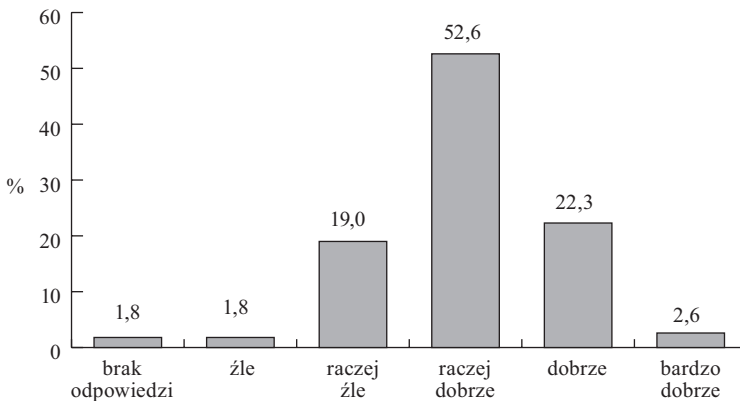
- wpływ biegłych rewidentów na sam proces implementacji dyrektywy 2006/43/WE w trakcie prac nad projektem nowej ustawy o biegłych rewidentach,
- ocenę sposobu powoływania członków nadzoru publicznego w Polsce oraz ewentualne mankamenty jego funkcjonowania,
- zasady funkcjonowania Krajowej Komisji Nadzoru.

Tabela 1. Liczba sprawozdań finansowych zbadanych przez ankietowanych biegłych rewidentów

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008
Liczba zbadanych sprawozdań finansowych	1634	1751	1871	1995
Łączna liczba wykonanych badań sprawozdań finansowych	21 149	21 787	23 164	24 536

Źródło: opracowanie własne.

Około 75% biegłych rewidentów uznało, że dobrze lub raczej dobrze wprowadzono postanowienia dyrektywy 2006/43/WE w ustawie o biegłych rewidentach. Szczegółowe wyniki przedstawia rys. 2. Świadczą one o tym, że polscy biegli rewidenty pozytywnie przyjmują proces harmonizacji polskich zasad rewizji finansowej z rozwiązaniami stosowanymi na całym świecie.

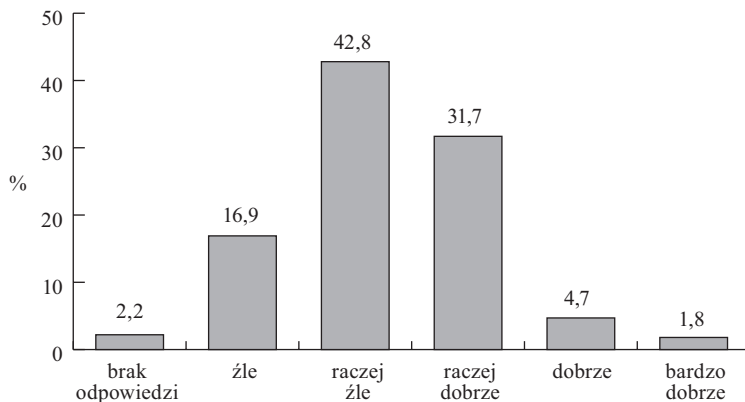

Rys. 2. Ocena poziomu implementacji dyrektywy 2006/43/WE

Źródło: opracowanie własne.

Prawie 60% badanych źle lub raczej źle oceniło jednak wpływ biegłych rewidentów na sam proces wdrażania dyrektywy 2006/43/WE w naszym kraju. Oznacza to, że w pracach nad projektem ustawy o biegłych rewidentach w małym

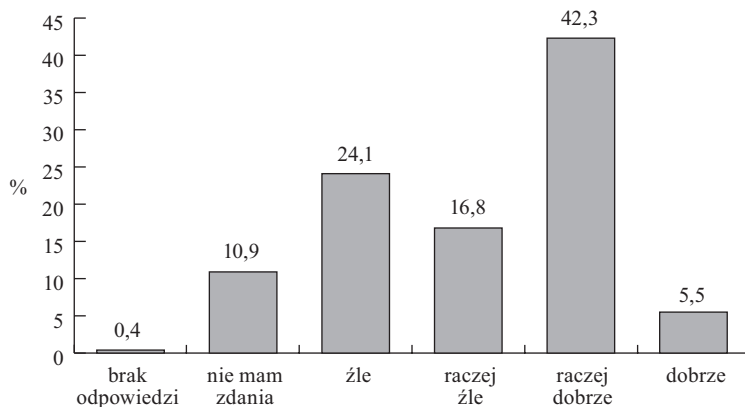
stopniu wzięto pod uwagę postulaty zgłaszane przez środowisko biegłych rewidentów. Przedstawia to rys. 3.

Rys. 3. Ocena wpływu biegłych rewidentów na implementację dyrektywy 2006/43/WE

Źródło: opracowanie własne.

Ponad 40% biegłych rewidentów źle lub raczej źle oceniło sposób powoływania członków KNA, ale mniej niż 50% wydało pozytywną ocenę w tej sprawie. W tym pytaniu ponad 10% respondentów odpowiedziało, że nie ma zdania (rys. 4).

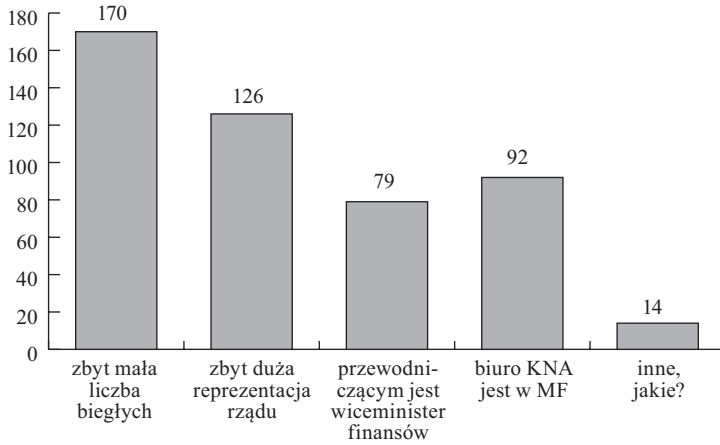

Rys. 4. Ocena sposobu powoływania członków Komisji Nadzoru Audytowego

Źródło: opracowanie własne.

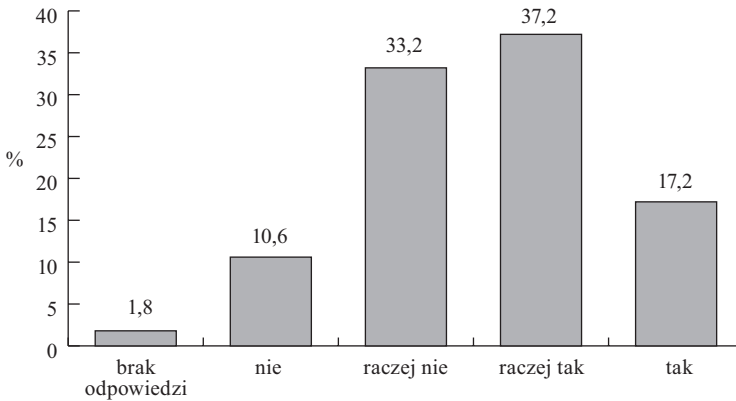
Natomiast zmiany dotyczące Krajowej Komisji Nadzoru są w połowie oceniane dobrze, a w połowie raczej źle przez biegłych rewidentów (rys. 6). Taką

opcję pozostawiono do wyboru ze względu na krótki okres funkcjonowania samej KNA. Główną przyczyną niezadowolenia biegłych rewidentów jest zbyt mała liczba przedstawicieli KIBR w tym organie, na co zwróciło uwagę aż 170 spośród 274 badanych biegłych rewidentów. Opinię tę potwierdzają dane przedstawione na rys. 4 i 5. Najwięcej respondentów (125 na 274 ankietowanych) uważa, że KNA nie powinna ingerować w prace KKN. Ponad 35% ankietowanych odpowiedziało, że wizytatorzy i kontrolerzy nie powinni być biegłymi rewidentami i powinni być niezależni od innych biegłych rewidentów (rys. 7).

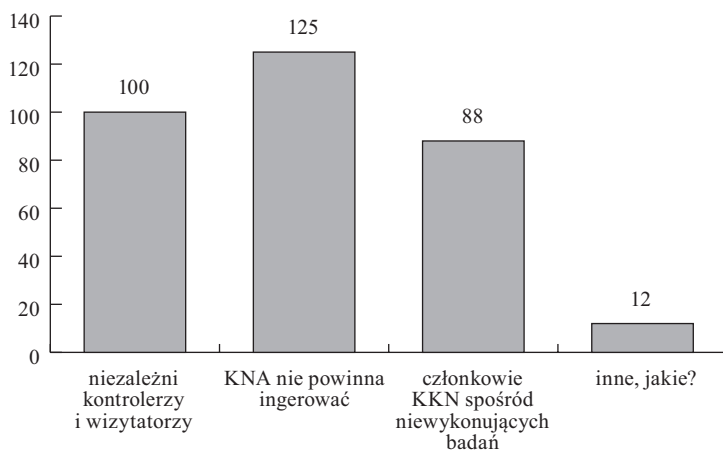
Rys. 5. Mankamenty funkcjonowania Komisji Nadzoru Audytowego

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 6. Czy zmiany dotyczące Krajowej Komisji Nadzoru są dobre?

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 7. Mankamenty działania Krajowej Komisji Nadzoru

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy odpowiedzi uzyskanych od biegłych rewidentów można wywnioskować, że rozwiązania międzynarodowe w zakresie regulacji rewizji finansowej przeniknęły do polskiego systemu i są pozytywnie postrzegane w środowisku audytorów. Jedynym mankamentem jest jednak rola i zasady działania Komisji Nadzoru Audytowego. Fakt, że biegli rewidentzi słusznie wskazują na mankamenty funkcjonowania KNA, znajduje potwierdzenie w propozycjach zmian ustawy o biegłych rewidentach, jakie zostały zgłoszone przez Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów 7 marca 2011 r. („Projekt założeń do projektu ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym oraz o zmianie ustawy o rachunkowości”). Po pierwszym czytaniu tego projektu można odnieść wrażenie, że jest to projekt ustawy, który przede wszystkim dotyczy właśnie roli i zasad działania samej KNA. Chcąc streścić najważniejsze propozycje zawarte w tym projekcie, należy podkreślić, że proponowane zmiany są skierowane na jeszcze większą dominację KNA w środowisku biegłych rewidentów. Za niezrozumiałe dla samorządu biegłych rewidentów należy uznać wszystkie te propozycje, które *de facto* zmierzają w kierunku wzmocnienia pozycji samego ministra finansów oraz Komisji Nadzoru Audytowego. Propozycją, którą można uznać wręcz za ograniczającą samorządność biegłych rewidentów, jest ta, w której proponuje się, że KNA będzie mogła żądać podjęcia przez poszczególne organy KIBR uchwał w sprawach, które uzna za stosowne, włącznie z uchwałami Krajowego Zjazdu Biegłych Rewidentów. Wynika z tego, że KNA chce mieć prawo wnikania lub wręcz wyřeczania organów KIBR we wszystkich działaniach, które

obecnie pozostają w ich kompetencji. Ponadto KNA chce mieć prawo zwoływania Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Biegłych Rewidentów. Tego typu działania, jeżeli zostaną wprowadzone w życie, będą zaprzeczeniem sprawowania nadzoru publicznego, do czego jest powołana KNA, a będzie to oznaczać *de facto*, możliwość wpływania przez KNA na bieżące funkcjonowanie całego samorządu biegłych rewidentów.

Kolejnym dowodem wskazującym na brak zaufania ze strony ministerstwa finansów do idei samorządności w działaniu KIBR jest próba ograniczenia wyboru swoich przedstawicieli w komisji egzaminacyjnej i samym KNA. Obecnie statutowe organy KIBR wskazują swoich kandydatów do Komisji Egzaminacyjnej i KNA w wyniku demokratycznych wyborów, przez głosowanie poszczególnych kandydatów na posiedzeniu Krajowej Rady Biegłych Rewidentów. Takie rozwiązanie wydaje się poprawne.

W zakresie proponowanych zmian dotyczących Krajowej Komisji Nadzoru można odnieść wrażenie, że Ministerstwo Finansów dąży do wyłączenia tego organu KIBR z jej struktur. KKN miałyby być narzędnikiem KNA w realizacji działań kontrolnych, co byłoby jednak finansowane przez KIBR. W tym zakresie krytycznie należy także ocenić próbę zwiększania możliwości ingerencji KNA lub wręcz przeprowadzania przez nią kontroli w zakresie zarządzania jakością.

Ponadto z analizy proponowanych rozwiązań wynika, że KNA chce móc blokować wejście w życie praktycznie każdej uchwały, wydanej przez jakikolwiek organ KIBR, a system odwołań od jej decyzji ma nie uwzględniać prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi z 2002 r. Pozytywnie należy odnieść się do propozycji wprowadzenia dwuinstancyjności sądu dyscyplinarnego, ale znamieną jest propozycja mówiąca o tym, że w trybie odwoławczym strona może się odwołać w sprawie niekorzystnej decyzji KNA do KNA.

Do propozycji, które wstępnie można ocenić pozytywnie, należy zaliczyć uzupełnienie definicji usług poświadczających jako czynności zastrzeżonych dla biegłych rewidentów. Za idące w dobrym kierunku należy także uznać wzmocnienie warunków niezależności dla członków KNA, którzy w większości, przez okres trzech lat wcześniej, nie będą mogli pełnić funkcji w organach KIBR. Również w przypadkach członków KKN wyższe wymogi niezależności są propozycją idącą w dobrym kierunku. Pozytywnie należy także ocenić wycofanie się ministerstwa finansów z prób ograniczania wykonywania zawodu dla pracowników naukowo-dydaktycznych, co było dotychczas niezrozumiałe. Każda tego typu forma ograniczająca możliwość wykonywania zawodu przez osoby posiadające uprawnienia biegłego rewidenta jest niepotrzebna. Ponadto projekt ministerstwa finansów wraca do kwestii uznawania egzaminów uniwersyteckich w trakcie postępowania kwalifikacyjnego na biegłego rewidenta, wprowadza jednak w tym zakresie jedynie zmianę kosmetyczną, a nie rozwiązuje problemu polegającego

na tym, że w rzeczywistości nie ma prawie żadnych tego typu zwolnień. Należy zatem podjąć próbę określenia zasad uznawania egzaminów uniwersyteckich lub przenieść opracowanie stosownych rozwiązań w tym zakresie, np. na Komisję Egzaminacyjną. Na rozwiązania w tym zakresie czekają studenci z kierunków: finanse i rachunkowość. To są nieliczne kwestie, których propozycje można ocenić pozytywnie.

Podsumowując, należy podkreślić, że propozycje zawarte w projekcie zmian opracowanym przez Ministerstwo Finansów widać kontynuację kierunku zmian zmierzających do wzmocnienia rządowej kontroli nad środowiskiem biegłych rewidentów, która teraz jeszcze bardziej ma móc ingerować w działania operacyjne organów KIBR. Powtarzające się propozycje kar w wysokości 10% uzyskanych przychodów, a w konsekwencji skreślenie z listy biegłych rewidentów chociażby za nieprzekazanie dokumentacji rewizyjnej firmie audytorskiej badającej w grupie kapitałowej jednostkę dominującą, stanowią podstawę do ogólnej, negatywnej oceny omawianych tu propozycji zmian w zakresie systemu rewizji finansowej w Polsce.

4. Próba wskazania kierunków zmian regulacyjnych w systemie rewizji finansowej w Polsce

Projekt zmian ustawy o biegłych rewidentach nie uwzględnia w żadnym stopniu problemów, na które zwróciła uwagę Komisja Europejska w zielonej księdze z 13 października 2010 r. pt. *Polityka badania sprawozdań finansowych: lekcje wyciągnięte z kryzysu*. Wydaje się, że kryzys finansowy, który rozpoczął się na dobre we wrześniu 2008 r. upadkiem banku Lehman Brothers, również przyniesie zmiany w systemie rewizji finansowej. Takie przypuszczenie nasuwa się po lekturze zielonej księgi. We wstępie tego dokumentu czytamy: „fakt, iż w latach 2007–2009 wiele banków ujawniło ogromne straty w pozycjach bilansowych i pozabilansowych, nasuwa pytanie nie tylko o to, jak biegli rewidentzi mogli przekazywać klientom sprawozdania za te okresy bez zastrzeżeń, ale również o przydatność i adekwatność obecnych ram legislacyjnych. Wydaje się zatem stosowne, aby dalszej dyskusji i kontroli poddać zarówno rolę, jak i zakres badania sprawozdań finansowych w ogólnym kontekście reformy regulacyjnej rynku finansowego”. W zielonej księdze Komisja Europejska wyróżniła kilka obszarów tematycznych, stawiając na końcu każdego z nich pytania do dyskusji. W sumie wszystkich pytań jest 38. W celu omówienia problemów, które pozwolą lepiej zrealizować cel tego opracowania, a z których można sformułować problemy badawcze w zakresie rewizji finansowej, wyróżnić można następujące pytania postawione w omawianym dokumencie:

1. Czy sądzą Państwo, że można jeszcze zwiększyć ogólny poziom „jakości badania sprawozdań finansowych”?
2. Czy sądzą Państwo, że badanie powinno gwarantować pewność co do dobrej kondycji finansowej spółek? Czy badanie sprawozdań finansowych może spełnić taki cel?
3. Czy zastosowana metodyka badania powinna być lepiej wyjaśniana użytkownikom, aby ograniczyć rozbieżności oczekiwań i wytłumaczyć rolę badania?
4. Czy należy zmienić negatywny odbiór zastrzeżeń zawartych w sprawozdaniach z badania? Jeśli tak, to w jaki sposób?
5. Jakie informacje dodatkowe powinny być przekazywane zewnętrznym stronom zainteresowanym i w jaki sposób?
6. Czy między zewnętrznymi biegłymi rewidentami, wewnętrznymi audytorami a komitetem ds. audytu²² prowadzony jest adekwatny i regularny dialog? Jeśli nie, jak można poprawić tę komunikację?
7. Czy biegli rewidenci powinni się regularniej komunikować ze stronami zainteresowanymi? Czy należy zmniejszyć odstęp między końcem roku a datą badania?
8. Czy fakt, że biegły rewident jest wybierany i wynagradzany przez jednostkę badaną, prowadzi do konfliktu? Jakie inne rozwiązania proponowałoby Państwo w tym kontekście?
9. Czy w pewnych przypadkach wybór przez stronę trzecią byłby uzasadniony?
10. Czy stałe zatrudnianie firm audytorskich powinno być ograniczone w czasie? Jeśli tak, jaki powinien być maksymalny czas zatrudniania firmy audytorskiej?
11. Czy należy zakazać świadczenia usług niezwiązanych z badaniem sprawozdań finansowych przez firmy audytorskie? Czy zakazy tego rodzaju powinny stosować się do wszystkich firm i ich klientów, czy może do pewnych rodzajów instytucji, takich jak instytucje finansowe o znaczeniu systemowym?
12. Jakie dalsze środki zarządzania firmami audytorskimi można przewidzieć w celu wzmocnienia niezależności biegłych rewidentów?
13. Jak można osiągnąć wzmocnienie konsultacji i komunikacji między biegłym rewidentem dużych spółek notowanych na giełdzie a organem regulacyjnym?

W ramach konsultacji społecznych Komisja Europejska zwróciła się do szerokiego grona osób związanych z rewizją finansową z prośbą o nadsyłanie swoich własnych odpowiedzi na postawione pytania. W ramach tak prowadzonych konsultacji społecznych autor opracował propozycje zmian, które dotyczą wybranych obszarów tematycznych zbieżnych z kierunkami badań empirycznych realizowanych w tym zakresie w Katedrze Rachunkowości Finansowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Zostaną one w sposób skrócony zaprezentowane w tym miejscu. Zdaniem autora należy rozważyć następujące propozycje rozwiązań:

²² Szczegółowe badania eksploracyjne dotyczące zjawiska komitetu audytu, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii współpracy z biegłym rewidentem w warunkach polskich zrealizowała D. Dobija, zob. D. Dobija, *Komitet audytu a nadzór nad biegłym rewidentem. Praktyka polskich spółek giełdowych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, nr 59 (115), Warszawa 2010, s. 5–23.

1. Dla jednostek zainteresowania publicznego (JZP), a więc spółek giełdowych, banków, zakładów ubezpieczeniowych oraz różnego rodzaju instytucji finansowych, biegłego rewidenta powinien wybierać zespół powołany przez Komisję Nadzoru Finansowego. W przypadku pozostałych jednostek wybór biegłego rewidenta należy pozostawić walnym zgromadzeniom, które mogą to prawo scedować na rady nadzorcze.

2. By wzmocnić niezależności biegłych rewidentów, powinno się ich wybierać na 3-letnie kadencje z możliwością pełnienia tej funkcji dwa razy z rzędu, z koniecznością zmiany firmy audytorskiej po takim okresie.

3. W przypadku jednostek zainteresowania publicznego w Polsce należy wprowadzić zakaz wykonywania przez firmy audytorskie dodatkowych usług, natomiast w pozostałych jednostkach taki zakaz wydawałby się niepotrzebny.

4. Należy dążyć do ujawniania w raportach z badania istotnych błędów i nieprawidłowości.

5. Należy wprowadzić zasadę „badania przez certyfikowanych audytorów”, którzy przez swoją obecność w badanej jednostce będą nadzorowali bezpośrednio prace praktykantów i aplikantów.

6. Należy opracować zestaw wskaźników, którymi biegli rewidenci będą mogli się posługiwać, zróżnicować je ze względu na branże²³ i wprowadzić obowiązek ich porównywania w czasie i przestrzeni przy opracowywaniu części analitycznej raportów z badania. Należy wprowadzić kwantyfikację miar oceny kondycji finansowej, np. od C do A, gdzie C oznaczać będzie niedostateczną płynność, a A – płynność na bardzo dobrym poziomie, z możliwością ocen pośrednich typu AA-. Podobnie można wprowadzić kwantyfikację dla rentowności oraz podstawowych wskaźników rynku kapitałowego w przypadku spółek giełdowych. Tak wyznaczona gradacja punktowa powinna być podawana w opinii biegłego rewidenta, a w raporcie należy pokazać sposób wyliczenia tych wskaźników, wraz z krótką analizą uzyskanych danych ze strony biegłego rewidenta.

7. Należy odejść od kategorii opinii w podziale na: bez zastrzeżeń, z zastrzeżeniami i negatywna. Ma to zapobiec działaniom według zasady „wszystko albo nic”, w ramach której zarówno biegli rewidenci, jak i badane podmioty dążą za wszelką cenę do uzyskania opinii bez zastrzeżeń.

8. Należy dążyć do tworzenia konsorcjów pionowych, czyli takich, w których np. duża międzynarodowa firma audytorska bada sprawozdanie skonsolidowane, a także spółkę dominującą i kilka większych podmiotów w danej grupie, ale całą sieć spółek zależnych, często działających jako MSP, mogą badać małe firmy

²³ W Polsce Rada Naukowa SKwP opracowała zestawy wskaźników dla poszczególnych branż, różnicując ich wielkości uznawane za oczekiwane.

audytorskie, głównie działające regionalnie, na terenie siedziby danej spółki zależnej.

9. Należy wprowadzić zalecenie odnoszenia ceny za usługi badania do takich wielkości jak suma bilansowa i przychody ze sprzedaży, co wymagać będzie podania przewidywanej pracochłonności czynności rewizji finansowej wykonywanych przez biegłych rewidentów. Taki system ustalania cen godzinowych należy rozbudować także w oparciu o inne czynniki. Ponadto należy wskazać przeliczniki dla ilości pracy aplikantów i praktykantów w zespole oraz podać przedziały stawek godzinowych stosowanych do szacowania ceny za badanie sprawozdania finansowego.

10. Należy rozważyć wprowadzenie zakazu podnajmowania firmy audytorskiej przez inną firmę audytorską. Jeżeli dana firma audytorska wygra zlecenie na badanie danego podmiotu, to powinna być w stanie zbudować zespół badających biegłych rewidentów z osób zatrudnionych w tej firmie lub spośród innych biegłych rewidentów zatrudnianych na umowę cywilnoprawną. Jeżeli bowiem dana firma audytorska wygra zlecenie, które w całości odda do realizacji innej, podnajętej firmie audytorskiej, to znaczy, że *de facto* dochodzi do pobrania prowizji za badanie, czego zakazuje kodeks etyki.

5. Podsumowanie

Zmiany regulacyjne określające ramy działania systemu rewizji finansowej w Polsce są w dużym stopniu konsekwencją zmian w tym zakresie w regulacjach międzynarodowych. Te natomiast często są pochodną kryzysów gospodarczych, które cyklicznie mają miejsce w obecnej gospodarce globalnej. Najlepszym przykładem potwierdzającym tego rodzaju zależności jest kryzys z lat 2000–2001, za którego wywołanie byli m.in. oskarżani właśnie biegli rewidenty, i to z najlepszych firm audytorskich, zaliczanych wtedy do tzw. wielkiej piątki. W wyniku tamtych doświadczeń, przede wszystkim na amerykańskim rynku kapitałowym, uchwalono Ustawę SOX, która zasadniczo zmieniła system rewizji finansowej w USA. Rozwiązania zawarte w tej ustawie zostały wprowadzone do systemów gospodarczych krajów Unii Europejskiej przez uchwalenie dyrektywy 2006/43/WE i tą drogą znalazły się także w polskim prawodawstwie. Można było sądzić, że po zasadniczych zmianach w polskim systemie rewizji finansowej, które wprowadzono do ustawy o biegłych rewidentach z 7 maja 2009 r., system rewizji finansowej, jak w każdym innym kraju UE, będzie dobrze funkcjonował przez wiele lat. Jednak kryzys finansowy, który rozpoczął się we wrześniu 2008 r., uzmysłowił wszystkim, że tak nie jest. Wydaje się, że zmiany w rewizji finansowej, które będą pochodną tego ostatniego kryzysu gospodarczego, są nieunik-

nione. Kierunki tych zmian wyraźnie określa zielona księga Komisji Europejskiej z 13 października 2010 r. Już w lutym 2011 r. KIBR wspólnie z Polskim Towarzystwem Ekonomicznym (PTE) oraz Stowarzyszeniem Księgowych w Polsce (SKwP) zorganizował konferencję nt. „Zielona księga – przyszłość rynku usług audytorskich”, podczas której omawiano przede wszystkim kwestie postawione przez KE w zielonej księdze. Prezes PTE, prof. dr hab. Elżbieta Mączyńska zwróciła uwagę na potrzebę zwiększania wiarygodności informacji ekonomicznej, co stanowi wyzwanie dla współczesnej rewizji finansowej. Prezes KIBR, Adam Kęsik w swoim wystąpieniu stwierdził natomiast, że w przyszłości usługi audytorskie muszą bardziej być zorientowane na prospektywne potrzeby interesariuszy, co także jest zapowiedzią zmian w rewizji finansowej.

Literatura

- Audit Fees and Non-audit Fees. A Seven Year Trend*, Audit Analytics, Sutton 2010.
- Barton J., *Who Cares about Auditor Reputation*, „Contemporary Accounting Research” 2005, vol. 22, nr 3.
- Benston G.J., *Fair-value Accounting: A Cautionary Tale from Enron*, „Journal of Accounting and Public Policy” 2006, nr 25.
- Chaney P.K., Philipich K.L., *Shredded Reputation: The Cost of Audit Failure*, „Journal of Accounting Research” 2002, vol. 40, nr 4.
- Cosserat G.W., *Modern Auditing*, Wiley, 2000.
- Dobija D., *Komitet audytu a nadzór nad biegłym rewidentem. Praktyka polskich spółek giełdowych*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, nr 59 (115), Warszawa 2010.
- Dyrektywa 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchwalająca dyrektywę Rady 84/253/EWG, www.kibr.org.pl.
- Gabrusewicz W., *Audyt sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2009.
- Gut P., *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Hendriksen E.A., van Breda M.F., *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Hołda A., Pocięcha J., *Rewizja finansowa*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2005.
- Jackson C.W., *Bajki w świecie biznesu. Mroczna prawda o fałszowaniu sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Kutera M., Hołda A., Surdykowska S.T., *Oszustwa księgowe. Teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2006.
- Micherda B., *Badanie sprawozdania finansowego w perspektywie historycznej*, Zeszyty Naukowe AE w Krakowie, nr 674, Kraków 2005.

- Micherda B., *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2006.
- Mohamed H.S., *How about Performance Audits for Public Companies* [w:] *International Accounting. Standards, Regulations, and Financial Reporting*, red. G.N. Gregoriou, M. Gaber, Elsevier, Oxford 2006.
- Moore D.A., Tetlock P.E., Tanlu L., *Conflicts of Interest and the Case of Auditor Independence: Moral Seduction and the Strategic Issue Cycling*, „Academy of Management Review” 2006, vol. 31, nr 1.
- Nadurata T.T., *Creative Touches in Financial Accounting*, „Notes on Business Education” 1999, vol. 2, nr 2.
- Pfaff J., *Wpływ rewizji finansowej na wiarygodność sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo AE w Katowicach, Katowice 2007.
- Sunder S., *Theory of Accounting and Control*, South-Western Publishing, Ohio 1997.
- Teck-Heang L., Ali A.M., *The Evolution of Auditing: An Analysis of the Historical Development*, „Journal of Modern Accounting and Auditing” 2008, vol. 4, nr 12.
- Ustawa z dnia 7 maja 2009 roku o biegłych rewidentach, jednostkach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym, Dz.U. z 2009 r., nr 77, poz. 649.

Regulatory Changes to Financial Auditing Systems – The Effects of Economic Crises

Cyclical economic crises have an impact on the regulation on financial auditing systems. It may be confirmed by SOX regulations enacted after the 2000 and 2001 crises as well as EU Directive 2006/43/WE. These changes were also taken into account by the Polish Act of 7 May 2009 on certified auditors. Unfortunately, the subsequent crisis, which began in September 2008, questioned the validity of new regulations – all the European banks that faced a going concern problem had high ratings. In response to this situation, the European Commission published the so called Green Paper (13 October 2010) which concerns the auditing of financial statements and presents a number of further issues to be resolved. Therefore, new trends in financial auditing are likely to be set forth in the near future. The author proposes his own solutions in the areas indicated by the EU's Green Paper including the following: 1) certified auditors in public interest companies selected by special teams appointed by the Commission for Financial Supervision, 2) audits performed by a given company restricted to two subsequent 3-year terms of office, 3) financial audits of financial statements performed with the direct participation of certified auditors, 4) scope of services offered to the examined entities by auditing companies exclusively limited to the auditing of financial statements, 5) auditor's unqualified, qualified and negative opinions replaced by the partial reviews (A, B, C) of the particular components of the accounting system and the relevant financial ratios.

Mariusz Andrzejewski – doktor, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Wydział Finansów, Katedra Rachunkowości Finansowej.

Zainteresowania naukowo-badawcze: rachunkowość i finanse.

e-mail: mariusz.andrzejewski@uek.krakow.pl